

TÁRSASÁGI HÍREK

IRODALOMTÖRTÉNÉSZ KITÜNTETÉSE

1956 március 15-én Kossuth-díjjal tüntették ki *Kardos Tibor* egyetemi tanárt, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagját, Társaságunk választmányi tagját Magyarországi humanizmus kora c. művéért.

KÖZGYŰLÉS

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1956. január 16-án tartotta évi közgyűlését.

Barta János ügyvezető elnök a következő beszámolót tartotta:

Szerény beszámoló az az ígéretet akarja beváltani, melyet tagságunknak egy évvel ezelőtt tettünk. Akkor határoztuk el, hogy közgyűléseink napirendjét a szervezeti beszámolón túl irodalomtörténetírásunk évi eredményeinek számbavételével bővítjük ki. Az ilyen számbavételnek, ha nem pusztán mennyiségi oldaláról nézzük, hanem elvi mérlegelésnek fogjuk fel, mindenképpen megvan a lelkiismeretvizsgálat jellege; érzelmi visszahatásában a büszkeség és elégedettség, amelyet teljesítményeink keltenek, alkalmasint jó adag önváddal, olykor szegyenkezéssel is vegyül. Épp a jövő fejlődés szempontjából nem szabad ezt a lelkiismeretvizsgálatot megkerülnünk.

Ha mármost számvetésünknek mennyiségi oldalát toljuk előtérbe: a kép fejlődést mutat a múlthoz képest, az eredmények megelégedést keltenek. Irodalomtörténeti folyóirataink most már minden különösebb zavar nélkül megjelentek, régi sorozatok, amelyek szerkesztésében társaságunknak több-kevesebb szerepe van, újabb kötetekkel tovább folytak. A társaságunk közreműködésével megindult „Nagy Magyar Írók”-sorozatban Julow Viktor Fazekas-, Szauder József Kölcsey-, Osváth Béla Szigligeti-monográfiáját adta közre. A „Magyar Klasszikusok” sorozat 12 kötetel gyarapodott: Magyar népköltészet, Kármán, Fazekas, Petőfi, Jókai (Eppur si muove), Csiky Gergely, a századvég lírikusai, Különös házasság. Az akadémiai monográfiák közül kettő esik a régi magyar irodalom, kettő a huszadik század körébe (Mezei László: Irodalmi anyanyelvűségünk

kezdetei, Kardos Tibor: A magyarországi humanizmus, Bóka László: Ady Endre élete és művei, Kardos László: Tóth Árpád). — A már meglévőkhöz az előző évben új kiadási lehetőségek is csatlakoztak: a Filológiai Közöny növelte folyóirataink számát, és nagy lendülettel indult meg két sorozat: az „Irodalomtörténeti Tanulmányok” és az „Irodalomtörténeti Füzetek”.

Kevésbé derűs a kép, ha az akadémiai kritikai kiadásokat nézzük. Van itt is komoly gyarapodás: a régi irodalomból Eckhardt Sándor gondozásában Balassi műveinek II. kötete, Rimay művei, az Ördögi kísértetek, az újabb irodalomból Fazekas összes műveinek, századunkból az Ady-prózának két-két kötete, és a harmadik József Attila-kötet. Mindezek mellett azonban a régen megkezdett Petőfi- és Arany-sorozat stagnált az elmúlt évben, — Csokonai és Vörösmarty pedig még mindig a megszerkesztés stádiumában vannak. A megjelentek közül is súlyos kifogásokra ad okot az Ady-próza.

Talán elengedik, hogy valamennyi folyóiratainkban megjelent tanulmányt felsoroljak, és minden monográfiáról érdembeli bírálatot mondjak. Csak érintem Mezei László említett értekezését, amely jó tudományos apparátussal, sikerrel bizonyítja, hogy a Margit-legenda a begina-mozgalom szellemi légkörében keletkezett. — Kardos Tibor nagy művéből megnyugvással látjuk, hogy feladta korábbi elgondolását, amely a humanizmus fogalmát túl szélesre fogta; nem hallgathatjuk el azt az észrevételünket, hogy imponáló művében az anyaggyűjtés bőségével nem áll arányban a megrostálás és a rendszerezés, és hogy a történelmi-társadalmi elemzés még mindig háttérbe szorítja az esztétikai szempontokat.

Ami az újabb korokat illeti, hadd említsem először azt, hogy az 55-ös év irodalmi évfordulói megmozgatták munkatársainkat — bár sajnos nem egyenlő mértékben. József Attilával behatóan foglalkoztunk, szövegeit tovább gyűjtjük és rendezzük, életének egyes szakaszait körültekintő részletezéssel feltárjuk, mint Péter László tette a szegedi évekkel, költői életművének formai oldaláról, verseléséről egy tanulmány megjelent, egy pedig sajtó alatt van. — Reviczky az évfordulóra kismonográfiát, válogatást és néhány tanulmányt kapott, sőt tiszteletére Harsányi Zoltán és Komlós Aladár vitába is keveredett.

A Vörösmarty-évforduló kapcsán irodalomtörténészeink, elsősorban Sötér István, Pándi Pál, Lukácsy Sándor, megemlékező írásai a folyóiratcikk keretei közt is sok új gondolatot mélyítették el Vörösmarty-képünket. A megemlékezések közül elsősorban Waldapfel Józsefnek az országos emlékünnepegen elmondott beszéde emelkedik ki, amely Vörösmarty költészetének eszmei-politikai tartalmát a nemesi forradalmiság új terminusával állította élesebb fénybe. Ugyanakkor Vörösmarty romantikájának, valamint drámaírói tevékenységének hangsúlyozásával eddig háttérbe szorult területek jelentőségére hívta fel a figyelmet, egyes vonatkozásokban önnön korábbi álláspontját is tovább fejlesztve. Bóka Lászlónak az Akadémián, valamint Tóth Dezsőnek a Társaság ülésén elmondott megemlékezései még csak most vannak sajtó alatt. A Vörösmarty-évforduló jelentőségét Vörösmarty összes verseinek és összes drámai munkáinak új anyagot is hozó kiadásai, valamint a Vörösmarty életét és művét sok új adattal megvilágító Vörösmarty-album s a Társaság által is támogatott Vörösmarty-kiállítás is aláhúzták.

Kissé szerényen ütött ki a Csokonai-évforduló. Juhász Géza és Vargha Balázs egy-egy tanulmánya különösen a fiatalkori versek, a kronológia és a fejlődés kérdéseit feszegeti, Waldapfel József debreceni ünnepi megemlékezése a költő polgári-korszakbeli hamis „méltóságairól” rántotta le a leplet. Debrecen városa szerencsés ötlettel a költő korai verseit adta ki abban az elrendezésben, ahogy azt Csokonai maga tervezte.

Az Irodalomtörténeti Kongresszus beszámolója és jórészt hozzászólói is a reformkort, hogy úgy mondjuk, átugrották; általában irodalmunknak az 1795-tel induló korszaka az utóbbi évek folyamán kezd elhanyagolt területté válni. Kazinczyról hallgatunk, Berzsenyiről egy nem-irodalomtörténész-kutató szólt, Katona Józseffel kapcsolatban nem jutottunk túl Molnár Miklós erősen vitatható ábrázolásán. A hallgatást,

a korszak teljes mellőzését két értékes monográfia és néhány kisebb értekezés töri meg. — Julow Viktor Fazekas-könyve kitűnő munka, elemzéseivel nehéz vitába szállni, de még mindig nem adja meg Fazekasnak az irodalmunk fejlődésében őt megillető helyet. A Kazinczy-levelzés perspektíva-torzítása mintha még most is mutatkozna.

Az elmúlt évben jelent meg Szauder Józsefnek tárgyi anyagban és szempontokban igen sok újat hozó Kőlcsey monográfiája a Nagy Magyar Írók sorozatban. A könyv — minden eddigi Kőlcsey tanulmánynál igényesebben — az ember, a költő, a filozófus és politikus művét egységben és fejlődésében mutatja be s a kitűnő műelemzések egész sorával hitelesíti. Talán a nagy fejlődési vonalak megrajzolásához lehetne észrevételt fűzni: A tízes évek értékelésében még mindig a Kazinczy—Toldy-hagyomány kísért Fazekas, Katona, Berzsenyi rovására. Az Irodalomtörténeti Füzetek második és harmadik számaként jelent meg Forgács László: Bajza és Belinszkij, valamint Fenyő István Az Auróra c. tanulmánya. Az első célkitűzéseiben igen igényes s a magyar kritikai fejlődés elhanyagolt területének vizsgálatát kezdeményező munka, amelynek azonban sokszor vulgarizáló módszere és megállapításai erősen problematikusak. A másik tanulmány is fiatal irodalomtörténész munkája. Az Auróra életrajzát adja, igen nagy filológiai anyagot nem annyira feltárva, mint inkább megmozgatva. A módszertanilag igen nehéz kérdést nem sikerült ugyan maradéktalanul megoldania, de a történelmileg oly jelentős kiadvány minden eddiginél alaposabb részletes feldolgozásával a kor irodalomtörténetírása számára hasznos munkát végzett.

Hatvány Lajos Petőfi-gyűjtése még vár a szigorú kritikára. Melegen méltatnunk kell az anyaggyűjtés bőségét, újszerűségét, de meg kell rostálnunk a magyarázó és kísérő szövegeket, amelyekben elég nagy tere van a szubjektív, egyénieskedő megjegyzéseknek.

A kapitalista kor irodalomtörténetéből a múlt évben néhány nagy kérdéskomplexum igényelt nagyobb érdeklődést, még akkor is, ha ez nem fejeződött ki a publikációk terjedelmében. — A Madách-kérdés fölvetését az ember tragédiája Nemzeti Színházbeli felújítása tette időszerűvé. Az az ismeretes tanulmány, amelyben Lukács György próbált a sokat vitatott kérdés mögé pontot tenni, nem bizonyult megnyugtatónak. Több olyan körülmény volt, amely a vita ily irányban való lezárását illuzórikussá tette. Egyik az, hogy Lukács György tanulmánya saját bevallása szerint Hermann Istvánnak történelmi szempontból egyáltalán nem

igazolható megállapításaira épít, a második hibaforrás az, hogy Lukács György a Tragédia konkrét tartalmának lényeges elemeit, személyi és eszmei mozzगतóerőit kizárja vizsgálódásai köréből. Az első ténnyel kapcsolatban felelősség terhel minket, idősebb Madách-kutatókat, akik visszhang nélkül hagytunk egy olyan koncepciót — ti. Hermannét, amelyet már megjelenésekor elhibáztatnak tartottunk. Ami a második szempontot illeti, már megindult a helyreigazítás és kiegészítés munkája Sötér István akadémiai székfoglalójában.

Nem sok szó esett, de komoly munka folyt az elmúlt évben Jókai körül. Nagy Miklós hozza napvilágra készülő monográfiájának előmunkáitait. Ahogy a Magyar nábobot, a Kárpáthy Zoltánt, a Szegény gazdagokat tárgyalja, az különösen a fiatal kutatók számára példamutató. Azon a helyes nyomon elindulva, hogy Jókai minden egyes művét, romantikus létükre is, számtalan mozzगतat fűzi a megírásuk-korabeli magyar közélet-hez, — mindegyik regénynél talál adatokat a korabeli sajtóban, Jókai életkörülményeiben, ismeretségében, utazásaiban — melyek a regény létrejöttét indokolják, és beleállítják a kor aktuális társadalmi-politikai mozgalmába. (Jókai erdélyi útja és a Szegény gazdagok.) Még fontosabbnak tartom azt, hogy több más kutatónkat megelőzve Nagy Miklós fordít legelső gondot az irodalom belső fejlődésére, tehát egyrészt azoknak a hagyományoknak a feltárására, amelyek valaminő módon Jókaiiban folytatódnak, másrészt Jókai szemléletmódja és tematikája fokozatos alakulására. Utalok itt olyasmikre, mint a Magyar nábob irodalmi előképei — vagy az arisztokrata-téma változó megjelenése Jókai egymásután következő korszakaiban. Nagy Miklós módszerességének bizonyítéka gyanánt hozom fel azt is, hogy legutóbb megjelent cikkében (IT. 1955. 4.) összefoglaló referátumot ad a Jókai-kutatás mai állásáról.

A korszak kutatóinak kedves területe az elmúlt évben a századvég volt. Reviczky, Gáspár, Iványi kismonográfiát kapott, s még Petelei és Gozsdu is eljutott legalább a válogatott kötetig. Komlós Aladárról kell itt külön szólnom, aki évek óta kutatja már a „népvezetési” irodalom ellenzékének vezéralakjait. Jórészen az ő szorgalmas munkájának köszönhető, hogy irodalomtörténeti térképeinkről egy fehér folt tűnedezőben van. Munkájának elemző és szintetikus részéhez mindenesetre van néhány szavunk. A felfedezéshez lázban az utóbbi évek során kissé háttérbe szorult Komlós tehetségének egyik oldala: az irodalom- és vers-érték, megértet, esztétikai elemző tevékenysége, régebbi művei e tekintetben a

mostaniaknál többet adtak. Innen van az, hogy még nem rögzítette és nem foglalta szintetikus képbe a századvég népművelési-ellenes mozgalmainak stílusirányait, és elvi szempontból sematizmusba hajló képet adott az irodalmi pártok harcáról. Különösen bántó fogyatkozás az Akadémiának és az úgynevezett hivatalos irodalomnak erős, merev sematizálása.

A XX. századot érintő monográfiák közül Bóka Lászlóénak (Ady Endre élete és művei) főbb célkitűzéseit már az a körülmény kijelölte, hogy a szerző csak Ady pályakezdését akarta tárgyalni. Ebből következően az, hogy behatóan kellett foglalkoznia azokkal a körülményekkel és hatóerőkkel, amelyek a fiatal Ady fejlődését irányították. Fel kellett tehát vázolni a diák, a főiskolai hallgató, az induló újságíró társadalmi környezetét; ki kellett kutatnia az Adyt éppen korai korszakában ért művelő hatásokat, érzékeltetnie kellett a kor politikai és kulturális atmoszféráját. A központi, legizgatóbb probléma mindezek alapján a lendülő nagy költő kiérlelődése, a lángelme szikráinak fokozatos jelentkezése. — Bóka nagy figyelmet szentel mindegyik említett feladatnak, de a megoldás nem járt mindenütt ugyanazon sikerrel. A társadalmi-politikai hatóerők érzékeltetése és a környezet felvázolása kitűnő. Újszerű, jó módszer az, ahogy ebben Bóka Ady novelláinak tanúságát felhasználja. A művelő hatások, a kulturális miliő rajza már kevésbé meggyőző és helyenként hiányos is. Ami pedig a lángelme jelentkezéseit illeti, Bóka — érzésünk szerint — olykor túl is lő a célon; túl nagy jelentőséget tulajdonít egy-egy jelzőnek, igények, amely a korai művekben az érett Adyt előlegeznél. — Általában kéttelvel fogadta a közvélemény a mű arányait; a fiatalkori hírlapi cikkek ily beható tárgyalása túlelemzésnek, a feladat elaprózásának minősíthető — és hátrányára lesz a szintetikus egységbefoglalásnak. Ezzel természetesen összefér az, hogy az elemzésekben esztétikai szempontból is rengeteg eszme és finomság van.

Kardos László Tóth Árpádról írott monográfiája nagy lépéssel viszi előre a XX. század irodalmának kutatását. — A marxista módszer révén a legbonyolultabb kérdésekre is megnyugtató választ tud adni. A költő dekadens elemekkel át- meg átszótt életművéből szigorú mértékkel, odaadó szeretettel és finom érzékkel emeli előnk az időálló értékeket. Az elmarasztalt mozzगतokat sem merev általánosítással dobja félre, hanem társadalmi, illetve irodalomtörténeti szerepük pontos elemzése útján illeszti helyre őket. Ily módon egyetlen értékes sor sem vész el Tóth Árpád sajátos szépségeiből.

Úgy mond ítéletet Tóth Árpádról, eszmei vagy formai kérdésekben egyaránt, hogy magatartását, megoldásait állandóan a nagy kortársak megoldásaival szembesíti. Az 1919-ben való állásfoglalástól kezdve egy-egy jellemzőbb rímcsengésig vagy versképletig a hasonlóságot és különbözőségeit sok-sok fokozata tárul elénk, s ez a szembesítés nemcsak Tóth Árpád megítélésében segít, de becses iránytű a Nyugat-nemzedék többi költőinek tanulmányozásában is. — A nagyjórészt feldolgozatlan területek (életrajz, novellák, műfordítások) alapos felmérése, a feltárt anyag nagymennyisége ellenére, a monográfia arányai ideálisak. Középpontjában — a köztudat halkszavú, apolitikus költőjével szemben — a polgári dekadenciából, 1919 ormain át, a Horthy-fasizmus ellen komor keserűségével protestáló művész költői teljesebb áll. — Van azonban a művel kapcsolatban egy nagyobb hiányérzésünk: a lírai realizmus szempontjainak élesebb érvényesítése valóban határozottabbá tette volna a portrét s megerősítette a szerző által felállított értékrendet. (Ady—Juhász Gy.—Tóth Á.—Babits—Kosztolányi.)

Vázlatos, jórészt mennyiségi áttekintésünk nem zárulhat le anélkül, hogy örömmel és megnyugvással ne regisztrálnánk a vidéki kezdeményezések megindulását. Nemcsak arról a munkáról van szó, amelyet Pesten működő tagtársaink vidéki gyűjtőmunkájuk vagy kiszállásaik során végeznek — hanem önálló, Pesttől független munkáról, kiadványokról. Kecskeméten Kiss Istvánnak Mátyási Józsefről füzete jelent meg, Pécsen ismeretlen Petőfi-verseket találtak, a helyi hagyományok feldolgozása terén Debrecen jár az élen Csokonaival. (Lásd az említett helyi kiadványt). Sopronban a líceum Magyar Társaságának múltja érdekes adatokkal lep meg. Más vidéki munkák még folyamatban vannak, s hamarosan eredményt is ígérnek. Hamarosan megtermi gyümölcsét a szegedi Juhász Gyula-kutatás is.

A mennyiségi megduzzadás különösen szembeszökő akkor, ha a folyóiratainkban már elfogadott, közlésre váró anyag jegyzékét nézzük. Ma már, folyóiratunk kezdeti éveitől kezdve, a szerkesztőt legfeljebb a közlendő anyag gazdagsága ejtheti zavarba és a válogatás okozhat fájdalmat neki — de a cikkek íróira annál nyomasztóbban hat az, hogy kedvező esetben is legalább egy évet kell várniuk, mire szülőttjüket kinyomtatva megláthatják. Le kell tehát szögeznünk, hogy az irodalomtörténeti kutatómunka megduzzadásával még mindig nem tart lépést a férőhely, a publikációs lehetőségek növekedése. Kifogásolni lehetne azt is, hogy a produkció nem teljesen alkalmazkodik a megjelenési lehetőségekhez, az önálló soro-

zatok többet is fél tudnának venni, folyóirataink viszont túl vannak terhelve.

Ha fölvetem azt a kérdést, ebben a túlszűfálásban nincs-e szerepe a szerkesztői válogatás enyhességének, a lektorok jószívűségének — ezzel már átléptem a pusztán mennyiségi leltározásból a minőségi megítélés területére. Vajon az elég szabályosan megjelenő, telenyomtatott folyóiratcikkek nem hoznak-e selejtet is, amely elmaradhatott volna, vagy szigorúbb lektori és szerzői beavatkozást igényelt volna? E kérdésre adandó feleletünket kapcsoljuk össze egy szélesebb kitekintéssel: hogyan fejlődnek fiataljaink, — egyrészt: hogyan alkalmazza a marxizmus—leninizmus irodalomszemléletét, másrészt: hogyan tanulták meg az irodalmi kutatásnak általánosan, de marxista tudásra kétszeresen kötelező módszereit?

A folyóiratokból és kismonográfiákból elénk táruló képnek vannak az örvendetesek mellett súlyos árnyoldalai is. A nyugtalanító az, hogy kifogásaink egy része éppen a jelzett elemi tudományos követelmények egyike: az adatok sokoldalú, lelkiismeretes összegyűjtésére és ellenőrzésére vonatkozik. Az ember örömmel olvassa az olyan műveket, mint az Iványi Ödönről megjelent kismonográfia, amely mögött az adatgyűjtő gondosság tudományos hitelt érzi, még akkor is, ha esztétikai elemzéseit fogyatékosak. Kissé sablonos volna dicsérni azt, ahogy szerzője nagy közönyvnyvtárainkban régóta elfelejtett vidéki napilapok évfolyamait átbúvárolta, Iványi életének minden mozzanatát tiszta világításba helyezte; különösen hasznos A püspök atyafisága korrajzi háttérének felderítése. Mondom, sablonos lenne ez a dicséret akkor, ha Rejtő István könyve a fiatal kutatók viszonylatában tipikus lenne. Vannak természetesen rokoni: Fenyő István Auróra-füzete, Sziklav László Gáspár Imréje — de akad számos mű, amelyről nyíltan meg kell mondanunk, hogy megdőbent a filológiai adatkezelés felelőtlenségével. Olvastunk Gyulai-tanulmányt, amely Gyulai Bach-korszakbeli pályáját, de magát az egész Bach-korszakot is hamisan állítja be. Vajon meggyőzőnek-e az ilyen megállapítások: „A passzív ellenállást elsősorban külpolitikai okok tették szükségessé” (105); Görgey, aki mellékesen ez időben Klagenfurtban volt internálva, „soha nem lett a Deák-párt vezetőjévé azért, mert ő inkább a cárizmus felé akart orientálódni” (106); Deákék reálpolitikán „a legmészebbben kompromisszumok elfogadását értették”; az októberi diploma „még erősebben megnyitotta az utat a magyar köznemeségnek a hivatalok felé, és a birtokát veszített dzsentri mint szalmaszálba kapaszkodott ezekben a

lehetőségekbe” (107); a passzív rezisztencia politikája köré” a negyvennyolcas forradalom alatt renegáltá vált békepártiak tömörültek” (108); Gyulai a Bach-korszakban az ellenzék köznemesi tömegeivel halad együtt. Az már nem is adatszerzés, hanem beállításművelet, hogy Gyulai már ebben a korszakban a Deák-párt irodalmi exponense és semmi egyéb. Pontatlan az adatok beállítása akkor is, ha azt mondjuk, hogy a 48-as forradalmak után a filozófiában „egyre inkább az új kantiánus tendenciák váltak uralkodóvá” s hogy Gyulai azért nem csatlakozott hozzá, mert „az újkantiánizmus esztétikailag nem nyújtott semmit sem számára” (110).

Nyilvánvalóan a szerző is tudja, hogy az újkantiánizmusnak nevezett filozófiai mozgalom a németeknél a 70-es évektől bontakozott ki. Az elnevezést tehát nem rájuk érti, hanem talán arra a magyar filozófiai irányra, amely nálunk nemcsak a forradalom után, hanem már előtte is Kant eszméire támaszkodva küzdött a magyar hegeliánusok ellen. A névadás így teljesen önkényes, és csak zavart okoz, nem is szólva arról, hogy a kantiánus Krug-ra támaszkodó magyar egyezményesek az esztétika terén nem voltak improduktívok. Ki hiszi azt, hogy Gyulainak „több nekifutása van a materializmus felé”?

Valószínűnek tartom, hogy az említett tanulmány hibáinak végső forrása nem az adatgyűjtés fogyatékos és felületes volta — ez maga már csak következménye annak, hogy a fiatal esztétikus a tényeket a maga konstrukciójába akarja belekényszeríteni — azt mondhatni tehát, hogy szinte menekül az adatoktól. Gondoljuk meg azonban, hogy éppen az adatgyűjtés és adatkezelés terén sűrűn jelennek meg olyan mementók is, mint pl. legutóbb Horváth János verstani tanulmánya, vagy cikke a Szabács viadaláról, — amelyeknek minden megállapítása szinte természettudományos módon dokumentálva van. A Gyulai-tanulmány felelőtlensége az ilyen művekkel egybevetve könnyen sugalmazhatja a marxista irodalomtudomány diszkreditálását.

Van azután a fiatalok között egy másik típus, amely a forma szerint teljesen eleget tesz az anyaggyűjtés és dokumentálás követelményeinek. Harsányi Zoltán Reviczky-tanulmánya és Gergely Gergely Tolnai-tanulmánya valósággal hemzsegnek az idézetektől. A Harsányi anyaggyűjtésével mégis baj van. A szerző ti. csak addig böngészget, amíg forrásai egyrészből kihozza azt az eredményt, amelyet vár vagy kívánatosnak tart, — itt megáll, és nem sokat főrődik az ellentmondó dokumentumokkal és nyilatkozatokkal, — amennyiben mégis rájuk bukkan, igyekszik jelentőségüket kicsinyí-

teni. Így sikkad el féligmeddig az ő ábrázolásában Reviczky időleges behódolása a reakció táborának. — Komolyabb és számos fiatal kutatóra jellemző az adatkezelésnek egy mélyebb hibája. Röviden úgy lehet megnevezni: egy-egy író ilyen vagy olyan, esztétikai vagy társadalmi nyilatkozatait nem magyarazzák, nem interpretálják, hanem csak kivonatolják és bizonyos szempontok szerint csoportosítják. Így aztán könnyű kimutatni, hogy pl. Reviczky vagy Tolnai írói programja a realizmus volt, hogy Reviczky humor-elméletének lényege a nép mélyeséges szeretete. Különösen az említett Tolnai-adatgyűjtésen érzik nyomasztóan, hogy szerzője nem tud Tolnai saját beállításon és szempontjain felülemelkedni. Az írókat nem kivonatolni kell, hanem gondolatmenetét, alapfogalmait interpretálni, gyökereit, súlypontjait, mélyebb összefüggéseit kifejezni, mondanivalóját a tudomány, a bölcsélet nyelvére lefordítani — s főleg az író eszmevilágának és a kor mozgalmainak egészébe beállítani. — S itt térek vissza kiindulópontomhoz: a fiatal kutatókat erre a módszerre nemcsak jótanácsokkal, hanem, amennyire lehetséges, konkrét segítő munkával, tehát gondos lektorálással, szerkesztőségi átdolgozással, megbeszéléssel rá kell nevelni. Szűkebb tárgyalásokon ismételtlen sajnálkozunk amiatt, hogy nem foglalkozunk eleget a fiatal irodalomtörténészek nevelésével — nem reagálunk a folyóiratokban megjelent cikkeik helytelen megállapításaira és hamis eredményekre. Igaz, — de inkább megelőzni kell a bajt a megjelenés előtti segítő munkával.

Gyermekbetegségnek számít, bár nem fiatal kutatónál jelentkezik is, az fogyatékos, amelyet pl. Sziklay László Gáspár Imre-monográfiájában tapasztalunk. Kétségtelen, hogy az osztályhelyzet és a társadalmi viszonyok az a talaj, amelyen az író életpályája és művei kibontakoznak. De hogy milyenné bontakozik, ki az író, az nyilvánvalóan függ nemcsak a talajtól, hanem a szóbanforgó író egyéni adottságaitól is. Eltorzult életpályákról és művekről szólva gyakran esünk abba a hibába, hogy az írókat a társadalmi viszonyok rovására próbáljuk tisztára mosni. Gáspár nem volt valami harcos, kemény jellem, káros szenvedélyei voltak, önmagát helytelenül értékelte, politikai meggyőződését olykor változtatta — mindezért őt magát is erősen terheli a felelőség. Hibái a legideálisabb társadalmi viszonyok közt is kiütözköztek volna. — A probléma, ha nem is ilyen méretben, Vajdánál és Tolnainál is felbukkan. Nem jutunk közelebb a helyes megoldáshoz, ha úgy teszünk, mint Gergely Gergely, aki Tolnai irodalmi harcából, pályája zökkenőinek magyarázatából

személyi fogyatékoságait ki akarja kapcsolni.

Alig van olyan összejevetelünk, amelyen a komoly viták hiányát ne emlegetnénk, folyóirataink vita-rovata valóban elég szegényes. Sajnos, nem lehetünk büszkéek az év néhány hangosabb vitájára sem: arra például, amely ifjú Horváth János és Győry János közt zajlott, mert ez éppen a vitaszellem szomorú elfajulásáról tett bizonyosságot. Győrynek nemcsak az volt a hibája, hogy süfytalan érvek alapján próbálta ifj. Horváth eredményeit megingatni, sokkal inkább az, hogy személyeskedett, ellenfelének nemcsak tudományos kvalitásait hanem egyéni tisztességét is kétségbevonta. Az ilyen elfajulások könnyen továbbsugárzanak, alkalmasak marxista irodalomtudományunk diszkreditálására, úgyhogy helyesebb, ha a szerkesztői éberség elejüket veszi. Általában a kritika egyik alapvető követelménye a szerző szándékainak helyes megértése és tolmácsolása. Csak árt az olyan bírálat, amely a szerzőnek tőle idegen tendenciát tulajdonít, mint ez Juhász Gézának a népi írókról tartott előadásával történt. Itt az írói rehabilitálás szándékába a kritikusok magyarázták bele a politikai rehabilitálást.

Úgy gondolom, abból, hogy egy év termésén madártávlatból szemlét tartottam, kb. adódnak jövőendő feladataink is, — amelyeket egyébként az Akadémia elfogadott tervei is körvonalaznak. A magam részéről mégis szeretnék egy hiányérzetet kimondani. Az elmúlt évek uralkodó műfaja nálunk az frómonográfia, akár akadémikus, akár népszerű vagy félnépszerű szinten. Doktorok, kandidátusok rendszerint egy-egy író vagy költő összefoglaló ábrázolásával nyerik el tudományos fokozatukat. Talán nem volna helyes portréinflációról beszélni — de okvetlenül és nyomatékosan kell utalni rá, hogy ez egyoldalúság, amelyet bántóvá tesz a műfaj-monográfiák hiánya. György Lajos annak idején figyelemreméltó könyvet írt a magyar regény előzményeiről, Szinnyei Ferenc a magyar regény és novella igen alapos történetében eljutott a Bach-korszak végéig, Galamb Sándor a kiegyezés korának drámájáról írt hasonló monográfiát: olyan kezdeményezések, amelyeket változó tudományos színvonaluk ellenére sem tudunk ma nélkülözni — de úgy látzunk, folytatni se tudjuk őket. Bizonytalán nehezebb ilyesmit jól megcsinálni, mint egy író-monográfiát, több idő, több munka kell hozzá — de azt hiszem, mindannyian érezzük: mennyit kell botladoznunk a magunk kutatásaiban éppen az ilyen monográfiák hiánya miatt. Számos elvi kérdés tisztázatlanságának is itt van az oka: az irodalmi népiesség fejlődését pl. Horváth János csaknem 30 éve már

hogy Petőfiig megrajzolta — és mi e ma oly fontos mozgalom további fejlődésének ábrázolására eddig sem tettünk. Szóval: kívánatos volna az egyéni kutatási terveknek a műfaj- és irodalmi iránymonográfiák felé való áttámasztása.

Évi közgyűlések, visszatekintő munkabeszámolók szokásos panasza volt eddig az, hogy nem foglalkoztunk eleget elvi-esztétikai és irodalomelméleti kérdésekkel. Az idén ezt a panaszt tompítanunk kell: anélkül, hogy a nagyjelentőségű Irodalomtörténeti Kongresszust a maga egészében méltatni akarnánk, leszögezhetjük, hogy a realizmus kérdésében nemcsak történeti, hanem elvi téren is közelebb vitt bennünket a tisztánlátáshoz. Legfontosabb eredménye talán az volt: eldöntötte a „Jókai és a művészi igazság” c. tanulmány nyomán lappangva folyó vitát arról, hogy a realizmus korjelenség-e vagy örök írói módszer — és hogy az írói és művészi nagyság okvetlenül egyet jelent-e a realizmussal. Miután erre a kérdésre számottevő külföldi és hazai irodalmárok nemmel feleltek, és a realizmust különböző változatokkal bíró korjelenségnek állították be, lehetővé vált a magyar irodalomtörténetírásban az olyan irodalmi áramlatok, mint a klasszicizmus és a romantika új értékelése, — s a kapitalista kor irodalmában a kritikai realista áramlat elkülönítése a másjellegetű íróktól: pl. Vajdától, Madáchtól, a századvég lírikusaitól. — Persze nem csökkenti, hanem emeli a kongresszus jelentőségét az, hogy megoldatlan elvi kérdéseket is nagy számban hagyott hátra. Scserbina professzor felszólalása alapján legsürgetőbbnek látszik az irodalmi módszer és az irodalmi stílus egymáshoz való viszonyának tisztázása. A napi referátumokban fölmerült megoldandó kérdésekből elég, ha utalok az eszményített realizmus kérdésére, kritikai realizmus és naiv szemlélet viszonyára.

Éppen a kongresszus sikerétől felbátorodva merem kimondani azt az érzésem, hogy irodalomtörténetírásunk most már a mennyiségi szaporodás mellett az elvi elmélyülés felé fejlődik. A jövőre nézve csak azt kívánhatjuk, hogy mindkét tendencia: a területi és számbeli szélesedés, és a szemléleti elmélyülés is továbbfolytatódjék.

Ezután Vargha Balázs szervező titkár beszámolója következett:

Társaságunk közgyűlésein évek óta ismételtén kifejezésre jutott az a közös óhajunk és igényünk, hogy a megalakuló Irodalomtörténeti Intézet fogja össze tudományszakunk sokfelé ágazó munkáját. Ez a régi óhajunk végre valóra vált.

Mostantól fogva Társaságunk a tudományos intézettel együttműködve fogja se-

gíteni az irodalomtörténeti munka fejlődését. Az intézet belső és külső munkatársainak szervezett gárdáján kívül ezután is számítanunk kell a kutatók és érdeklődők szélesebb körének segítségére. Tagjaink többsége nem hivatásszerűen foglalkozik irodalomtörténettel, hanem más munkái mellett szakít időt egy-egy közlemény megírására, egy író életrajzi adatainak felkutatására stb. Társaságunk munkájában sohasem szabad megfélemednünk ennek a szélesebb tábornak igényeiről. Ők a leghívebb olvasói s egyben munkatársai is folyóiratunknak és kiadványsorozatainknak, résztvevői vitá-üleéseinknek; rájuk számíthatunk, mikor pályázatot hirdetünk, vagy adatok gyűjtésére felhívást teszünk közzé. Őket kell támogatnunk, hogy lépést tartsanak az irodalomtudomány fejlődésével, s részt kérjenek a ránk váró nem csekély munkából.

Társaságunknak az ad létjogosultságot az Intézet megalakulása után is, hogy tagjaink adják a kutatómunka bázisát és utánpótlását.

Az elmúlt év munkájának megítélésében is az legyen fő szempontunk: hogyan segítette Társaságunk szervezete a tagok tevékenységét. Az ősszel rendezett Irodalomtörténeti Kongresszuson tagjaink, a vidékiek is, majdnem teljes számban részt vettek.

Az 1955-ös év irodalomtörténeti és irodalmi életének egyaránt fontos eseménye volt három nagy költőnk évfordulója. A Csokonai, József Attila és Vörösmarty ünnepségek rendezésében derekasan részt vett vezetőségünk. Hadd emlékezzem meg külön is Szabolcsi Miklósnak a József Attila évforduló körüli buzgóságáról, Tóth Dezsőnek a Vörösmarty évfordulón végzett munkájáról, és Keresztury Dezsőről, aki az emlékkiállítások irányításában vett részt.

A három évforduló országos ünnepségeinek szervezése mellett Vörösmarty Mihályról külön is megemlékeztünk felolvasó ülésein. Tóth Dezső tartott előadást a Zalán futásáról. Reviczky Gyula születésének százéves évfordulóján Komlós Aladár mondott emlékbeszédet. Katona József halálának százhuszonöt éves évfordulóján megkoszorúztuk a kecskeméti síremléket. Koszorút helyeztünk Gelléri Andor Endre emléktáblájára, halálának tízéves évfordulóján.

Az említett felolvasó üléseken kívül még négyet tartottunk az elmúlt évben:

A januári közgyűlés előtt Keresztury Dezső irodalmi emlékeink megbecsüléséről beszélt. Földessy Gyula márciusban Juhász Ferenc költészetéről tartott élenk vitát keltő előadást, Dienes András júniusban Petőfi eltűnésének körülményeiről olvasott fel, Gerézdi Rabán októberben Apáti Ferenc kantilénáját elemezte. Felolvasó üléseink sorozata

nem volt elég rendszeres, sem az időpontok, sem a témák kiválasztása tekintetében. Kívánatos volna ez évben végre megvalósítani a sorozatos előadásokat, előre elkészített és közzétett terv szerint.

Két, 1954-ben kiírt pályázatunk eredményét hirdettük ki a múlt évben. A fel szabadulási pályázaton — amelyre 20. századi témájú tanulmányt kellett készíteni — Benkő László, Tamás Attila, T. Tedeschi Mária Balogh László, Hársing Lajos, Sipka Sándor és Török Bálint nyert díjat. Különösen értékes pályaművet nem kaptunk, de a pályázat mégis adott némi lendületet a huszadik századi kutatásoknak.

Csokonairól szóló népi emlékezők gyűjtésére is hirdettünk pályázatot. Az első díjat Enyedi József hajduhadházi tanár nyerte, s még tizennégy gyűjtő kapott jutalmat.

A Csokonai pályázat sikerén felbuzdulva többféle módon folytattuk az év folyamán irodalmi tárgyú népi emlékezők gyűjtését. Dienes András egymaga több mint száz Petőfi emlékezőt gyűjtött össze az ország különböző helyein, s más munkatársaink is jártak népi emlékezők gyűjtésére. Néhány emlékezőt a rádió riporterei segítettek rögzíteni, de az év folyamán a társaság kapott egy magnetofonkészüléket, így most már önállóan tudunk hangfelvételeket készíteni.

Felhívást intéztünk a Petőfi Múzeummal és az Oktatásügyi Minisztériummal közösen az iskolai irodalmi szakkörökhöz, hogy gyűjtsenek irodalmi emlékeket. Több helyen indult meg a lelkes kutatás, az eredményeket a tanév végére várjuk.

A közelmúlt irodalmi emlékeinek gyűjtését is tovább bővítettük. Felhívást tettünk közzé Móricz Zsigmond és Krudy dokumentumok beküldésére. Kortársi emlékezőket jegyeztünk fel és irattunk a század nagy íróinak életéről.

Tagjaink huszonkét kutatóutat tettek az év folyamán, részben Budapestre, részben Budapestről. A vidéki utak során megbeszéléseket folytattunk tagtársainkkal. Több helyen sikerrel folyt a kéziratok gyűjtésének átvizsgálása. Elek László feldolgozta a Kner-nyomda irattárát, sok érdekes levelet és kiadatlan művet talált. A pécsiek ismeretlen Petőfi versekre s más érdekes emlékekre bukkantak. Szélesebb körű kutatással még nagyon sok kallódó irodalmi emléket napfényre lehetne hozni. Ebben az évben megpróbáljuk ezt megszervezni.

Kiadványainkról szeretnék még néhány szót mondani. Folyóiratunk és Magyar Klasszikus sorozatunk megindulásukkor — hogy úgy mondjam — monopolhelyzetben voltak. Azóta örvendetesen megsokasodott az irodalomtudományi folyóiratok és a klasszi-

kus szövegkiadások száma. Saját kiadványaink jelentősége azonban nem csökkent ezzel. A befejezéshez közeledő Magyar Klaszszikusok sorozat a magyar irodalom maradvandó értékeinek kincsesládája, az irodalomtanítás és ismeretterjesztés fontos eszköze. Folyóiratunk, az Irodalomtörténet legutóbbi évfolyama talán leggazdagabb tartalmú volt újjáalakulása óta. A Nagy Magyar Írók sorozat kiváló új kötetekkel gazdagodott az elmúlt évben — de néhány fontos kötetével még adósak vagyunk.

Ezután Barta András beszámolt a Társaság 1955. évi gazdálkodásáról.

Az elnöki és titkári beszámolót vita követte.

Bóka László hozzászólásából:

Shó esett a folyóiratok túlterheltségéről. Egyre-másra kapunk olyan kéziratokat, amelyekről a lektorok első megjegyzése az, hogy túlságosan hosszú. Ugyanakkor rövidebb terjedelmű recenzió megírására rend-

kívül nehéz szerzőt találni. Én a magam részéről ezzel a feltett szándékkal szerkesztek, hogy könyörtelen ellenállók a feleslegesen hosszú tanulmányoknak.

A felolvasó ülések megszűnését helytelenítem. Egy időben elértük, hogy a művelt közönség nagyobb rendszerességgel járt el a felolvasó ülésekre. Ezt a kialakult gárdát elvesztítettük. Szigorúan megszabott, előre kidolgozott programmal kell megszereznünk újra ezt a közönséget, mert hogy ilyen felolvasó ülésekre szükség van, azt a Társadalom- és Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat előadásainak a sikerei is bizonyítják.

Bán Imre hozzászólásában a kutató intézet és a Társaság kapcsolatáról beszélt. Annak szükségességét hangoztatta, hogy az Intézet mellett nehegy vesztítsen jelentőségéből.

A felszólalásokra Barta János elnök válaszolt.

IRODALOMTÖRTÉNETI KÖZLEMÉNYEK

1956. évi 2. számának tartalma

Szabolcsi Bence: A Halotti beszéd ritmusáról
Koltai-Kastner Jenő: A Königsbergi Töredék kérdéséhez
Belia György: Babits Mihály Baján

Kiseb b közlemények

Péter László: Az Ördögi Kísértetek néhány motívumához
Máryusz né Császár Edit: Polgári-torradalmi eszmék és az első magyar szintársulat másora
Nagy Miklós: Jókai pápai diákévéhez

Vita

Baróti Dezső: A felvilágosodás korának magyar irodalma újabb irodalomtörténetírásunk tükrében
Dienes Szilárd: Arany Jánosnak A ványal juhbehajtás c. ifjúkori verses krónikájáról

Adattár

Busa Magit: Egy ismeretlen színjáték
Nimeth Balázs: Batsányi három levele Ráday Gedeonhoz
Péter László: Móricz Zsigmond és Juhász Gyula

Szemle

Kovácsosky Miklós: Ady Endre összes prózai művei I.
Eckhardt Sándor: Zenetudományi Tanulmányok
Halász Előd: Turóczi-Trostler József: Lenau
Kéry László: Három világirodalmi arcképről
Kenyeres né Bolgár Ágnes: Kosztolányi Dezső válogatott versei
R. Mezei Márta: Julow Viktor: Fazekas Mihály
Fenyő Ist.án: Fazekas Mihály összes művei két új kiadásáról

Az irodalomtörténeti intézet hírei

A magyar irodalomtörténeti kutatások második ötéves terve
Az irodalomtörténeti kézikönyv készítésére vonatkozó, eddig elfogadott határozatok
Vita az irodalomtörténeti kézikönyv tematikájáról

FELHÍVÁS

Tompa Mihály teljes levelezésének kiadásán dolgozom. Felkérem azokat, akik Tompa által írt, vagy Tompának szóló levelekről tudnak, illetőleg akiknek ilyen levél birtokukban van: sziveskedjenek értesíteni.

Bisztray Gyula
Bp., VI., Izabella utca 48.